

Çin'in Enerji Jeopolitiğinde Artan Rolü ve ABD'nin Enerji Politikasının Yeniden Şekillenmesi

Increasing Role of China on Energy Geopolitics and Reshaping of U.S. Energy Policy

Orhan Çifçi*

Öz: Bu çalışmada ABD'nin yeniden şekillenen enerji politikası incelenmektedir. Son dönemlerde ABD uluslararası sistemde ve iç politikasındaki yaşanan değişimlerle birlikte enerji politikasını yeniden şekillendirmek zorunda kalmıştır. ABD'nin enerji politikasını yeniden belirlemesinde uluslararası sistemdeki değişkenlerden en önemlisi Çin'in küresel enerji jeopolitiğinde artan etkisi olmuştur. Son dönemlerde Çin'in artan askeri ve ekonomik gücünün yanı sıra artan nüfusu küresel enerji jeopolitiğindeki etkisinin artmasını kaçınılmaz kılmıştır. Çin enerji ihtiyacını karşılayabilmek için Orta Asya ülkeleri ve Rusya'yla ilişkilerini geliştirmesinin yanı sıra Afrika bölgesindeki enerji kaynakları üzerindeki politik etkisini de arttırmıştır. ABD ve Çin arasındaki enerji rekabetinin artmasına neden olan iki enerji kaynağı ise petrol ve doğal gazdır. Çin'in artan etkisine rağmen ABD'nin Ortadoğu ülkeleriyle enerji işbirliğini üst seviyede tutması ve ulusal ve çok uluslu enerji şirketlerinin dünyanın birçok bölgesinde faaliyet göstermesi küresel enerji jeopolitiğinde liderlik konumunu sürdürmesine olanak sağlamıştır. Çalışmada Çin'in küresel enerji jeopolitiğindeki rolünün artmasına rağmen ABD'nin yeniden şekillenen enerji politikaları ve enerji şirketleri sayesinde enerji jeopolitiğinde lider konumunda olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Çin, Enerji Jeopolitiği, Petrol, Doğal gaz.

Abstract: In this study it is examined US reshaped energy policy. Recently US has need to reshape its energy policy because of the fact that some changes have occurred in international system and its domestic politics. In that respect China's increasing influence on global energy geopolitics has become most significant factor in shaping US energy policy. Besides increasing of its economic and military power, boosting number of population of China have caused to ascend Chinese role in global energy geopolitics. In order to satisfy its energy needs China has developed its relations with Middle Asian countries and Russia and has increased its influence on African region. Two energy resources which cause to increase energy competition between US and China have become oil and natural gas. Nevertheless highest level of relations between Middle Eastern countries and US and also US national and multinational energy companies have enabled US to become leader in global energy geopolitics. From this perspective, the study emphasize that thanks to reshaped energy policies of US and its energy companies US has still leading role in global energy geopolitics.

Key Words: U.S., China, Energy Geopolitics, Oil, Natural Gas.

* Doktora Öğrencisi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

Giriş

Enerji günümüzde devletlerin dış ve iç politikalarının şekillenmesinde önemli ekonomik araçlardan birisi olmasının yanı sıra uluslararası politikadaki pozisyonlarının belirlenmesinde en önemli parametrelerden birisidir. Birçok devletin son yıllarda sanayilerindeki hızlı gelişimin yanı sıra özellikle Asya bölgesindeki ülkelerin nüfusunda hızlı bir artış görülmesi küresel anlamda enerji kaynaklarının tüketimindeki artışı da kaçınılmaz kılmıştır. Bu durum gerek enerji kaynaklarına sahip devletlerin gerekse yeterli derecede enerji kaynağı bulunmayıp enerji tüketimini arttıran devletlerin enerji politikalarını yeniden şekillendirmesine neden olmuş ve özellikle sistem içerisindeki büyük güçlerin rekabet alanına dahil olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası politikada ABD'nin tek süper güç olarak yerini alması söz konusu dönem itibarıyla ülkenin gelişen sanayisi ve teknoloji sonucu enerjiye olan dış bağımlılığını önemli derecede artmıştır. Bu durum ABD'nin sistem içerisindeki diğer devletlerle enerji alanındaki rekabetini de önemli derecede ön plana çıkarmıştır. ABD günümüzde petrol ve doğal gaz özelinde en büyük enerji üreticisi konumuna evrilmiştir. Bu durum ABD'nin enerji politikasını yeniden şekillendirmesine ve farklı enerji teknolojileri üzerine yatırım yapmasına neden olmuştur. ABD'nin enerji politikasını yeniden şekillendirmesinde ise uluslararası sistemde yükselen aktörlerin ortaya çıkması en önemli nedenlerden birisi olmuştur. Bu noktada ABD'nin uluslararası enerji jeopolitiğindeki rolünü yeniden tanımlaması ve yeniden bir enerji politikası belirlemesine neden olan en önemli etkenlerden birisi Çin'dir.

Çin'in son yıllarda askeri, politik ve ekonomik olarak yükselen bir güç olarak ortaya çıkması uluslararası enerji jeopolitiğinin yeniden şekillenmesinde en önemli değişkenlerden birisi olmuştur. Çin'in özellikle gelişen sanayisi, artan nüfusu ve buna bağlı olarak artan insani gücü ülkenin enerji tüketiminin artmasını kaçınılmaz kılmıştır. Çin son dönemlerde ayrıca askeri harcamalarında gözle görülür bir artışa gitmiş ve Afrika ve Orta Asya gibi bölgeler üzerinde yer alan ülkelerle ticari ve diplomatik ilişkilerini geliştirip uluslararası ve bölgesel politikada daha aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Çin'in askeri teknolojisindeki artış ve uluslararası politikadaki aktif rolü enerji tüketimindeki artışı beraberinde getiren diğer bir gelişme olmuştur.

Buradan yola çıkarak bu çalışmada Çin'in uluslararası politikadaki enerji jeopolitiğini nasıl şekillendirdiğini ve son dönemlerde enerji kaynaklarına ulaşmadaki politikaları incelenecektir. Buna cevap olarak ise ABD'nin uluslararası sistemdeki süper güç olarak uluslararası enerji jeopolitiğindeki rolünü arttırmak için hangi yöntemlere başvurduğu not edilecektir. Çalışmada Çin'in özellikle Orta Asya, Afrika ve Güney Çin Denizi üzerindeki enerji kaynaklarına erişimi çerçevesinde ABD'nin nasıl bir politika geliştirdiğine değinilecektir. Çin'in son dönemlerde artan enerji ihtiyacına karşılık uluslararası politikadaki enerji kaynakla-

rına erişimi noktasında aktif bir enerji politikası takip etmesine rağmen ABD'nin özellikle ulusal ve çok uluslu enerji şirketleri ve söz konusu enerji şirketlerinin özellikle AB ülkelerinin sahip olduğu enerji şirketleriyle işbirliği ve özellikle son dönemlerde kayaç gazı gibi enerji kaynakları üzerindeki teknolojik yatırımların artırılması sonucu Çin'e karşı uluslararası enerji jeopolitiğindeki üstünlüğünü sürdürdüğü iddia edilecektir.

Enerji ve Teorik Çerçeve

Devletlerin enerjiye bağlı dış ve güvenlik politikalarını nasıl belirlediği üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır. Buna göre devletlerin enerji politikalarının şekillenmesinde gerek uluslararası politikadaki gelişmeler gerekse ülke içerisindeki farklı dinamikler etkili olmaktadır. Bu çerçevede farklı teorik yaklaşımlar gerek ülke içi gerek sistemik etkenler aracılığıyla devletlerin enerji politikalarını farklı varsayımlarla açıklamaya çalışmaktadır. Bürokratik politik ve kamu yönetimi modeline göre enerji piyasası ve ülke içi dinamikler devletlerin enerji politikalarını şekillendirmektedir. Bu çerçevede özellikle elitlerin karar alma süreçleri, ülke içerisindeki liderin konumu, çıkarlar ve piyasalar arasındaki ilişki gibi unsurlar devletlerin enerji politikalarını şekillendirmektedir (Özdamar, 2010, s.1420). Diğer taraftan neoklasik ekonomik model ise devletlerin enerji politikasını arz/talep dengesi çerçevesinde ele almaktadır. Modele göre enerji politikalarının davranış biçimlerinin belirlenmesinde en temel unsur arz ve talep arasındaki dengedir. Bu çerçevede petrol, doğal gaz ve diğer enerji kaynaklarının fiyatları piyasa üzerinde oluşan arz/talep dengesi neticesinde şekillenmektedir (Özdamar, 2010, s.1418).

Literatürde enerji ve dış politika arasındaki ilişki ayrıca uluslararası ilişkiler teorilerinin farklı yaklaşımları çerçevesinde de ele alınmaktadır. Bu bağlamda devletlerin sahip olduğu enerji ve devletlerin birbirleri arasındaki ilişkileri şekillendiren enerji kaynaklarını realist ve idealist teoriler farklı açılardan ele almaktadır. Buna rağmen teorik çerçeve içerisinde enerji kaynakları ve dış politika arasındaki bağ genel olarak realist yaklaşımlar tarafından daha fazla vurgu görmektedir. İdealist yaklaşımlar enerji kaynaklarının ülkelerin dış enerji politikalarındaki önemini büyük ölçüde göz ardı etmektedirler. Disiplin içerisindeki realist yaklaşımlar enerji kaynaklarını devletlerin sahip olduğu bir güç unsuru olarak tanımlarken sahip olunan enerji kaynaklarını uluslararası sistemde etkilerini arttırmak için kullandıkları bir araç olarak tanımlamaktadırlar (Cesnakas, 2010).

Enerji kaynaklarının genel olarak sert güç ve materyal kapasite bağlamında değerlendirilmesi enerjinin realist paradigma içerisinde açıklanmasının en önemli nedeni olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda realist teori içerisindeki farklı yaklaşımlar da devletlerin dış enerji politikalarını farklı değişkenlerle açıklamaktadır. Saldırgan realizm devletlerin sistemde etki alanını genişletme motivasyonu

hareket ettiklerini iddia etmektedir. Bunun sonucu olarak ise devletlerin askeri güçlerini arttırmak için enerji kaynaklarına ihtiyaçları olduğunu ileri sürmektedir. Saldırgan realizme göre ayrıca devletler uluslararası politikadaki diplomatik ve ekonomik etki alanını genişletmek için de enerji kaynaklarını bir araç olarak kullanmaktadır. Benzer bir şekilde neoklasik realizm de devletlerin dış politika davranışlarını açıklayan bir teori olarak enerji kaynaklarının devletler için öneminden bahsetmektedir. Bu çerçevede bağımsız değişken olarak güç ve kapasiteleri ön plana çıkararak neoklasik realizm devletlerin etki alanını genişletmek için enerji kaynaklarını bir güç ve kapasite aracı olarak kullandığını ileri sürmektedir (Cassartano, 2013, s.49-50).

Liberal teoriler ise enerji kaynaklarını devletler arasındaki işbirliği olgusu çerçevesinde ele almaktadır. Liberal teoriye göre devletlerin sahip olduğu stratejik kaynaklar devletlere karşılıklı fayda sağladığı durumlarda ticari edilebilir duruma getirilmelidir. Dolayısıyla özellikle karşılıklı bağımlılık ve çok taraflılık ilkeleri üzerinde duran liberal teoriye göre enerji ilişkilerini devletlerin dış politikalarının oluşturulma sürecinin belirlenmesinde önemli bir etken olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda realist ve liberal teorilerin enerji hakkındaki varsayımları ayrıca boru hattı politikalarında ön plana çıkmaktadır. Liberal teori enerji kaynağı sağlanması için kurulan boru hatlarının devletlerin karşılıklı bağımlılığını artırarak devletlere fayda sağladığını vurgularken realist teoriler devletlerin boru hatlarını diğer devletlerin kendilerine olan bağımlılığını arttırmak ve bu ülkelerde etki alanını genişletmek için kullandığını iddia etmektedir. Dolayısıyla liberal teori enerji kaynaklarını devletler arasında mutlak kazançlı bir yaklaşım olarak tanımlarken realist teoriler sıfır toplamı bir kazanç olarak açıklamaktadır (Gücüyener, 2017).

Bu çalışmada uluslararası politikada ABD ve Çin arasındaki enerji jeopolitiği konumu rekabet unsurları üzerinden değerlendirilecektir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD küresel enerji jeopolitiğinde liderlik konumuna yerleşmesine rağmen son dönemlerde özellikle Çin'in uluslararası politikada artan etkisiyle bazı meydan okumalarla karşı karşıya kalmıştır. Buradan yola çıkarak çalışmada ABD'nin enerji politikasını yeniden şekillendirmesinde sistemik bir etken olarak Çin'in yükselişi ele alınacaktır. Bunun sonucu olarak ise ABD'nin enerji jeopolitiğindeki liderliğini sürdürebilmek için izlediği politikalar incelenecektir. Yukarıda kısaca vurgulandığı gibi farklı teorik çerçeveler ülkelerin enerji politikalarını şekillendiren farklı değişkenleri ön plana çıkarmaktadır. Bu çalışmada ise ABD'nin yeniden şekillenen enerji politikasında ise kendi enerji şirketleri ve kayac gazının kullanımı gibi geliştirdiği yeni enerji teknolojileri incelenecek ve bu iki değişken çerçevesinde küresel enerji jeopolitiğindeki ABD'nin liderlik rolünü koruduğu vurgulanacaktır.

Petrol ve Doğal Gaz Jeopolitiği

Günümüzde en değerli ve önemli enerji kaynakları olarak petrol ve doğal gaz, jeopolitik ve devletler arasındaki ekonomik ve politik rekabet konularıyla sık sık birlikte ele alınmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise petrol ve doğal gazın devletlerin ulusal güvenliği ile yakından ilgili olmasıdır. Petrolün uluslararası politikada ve jeopolitik konularında önemli ölçüde ön plana çıkmasının asıl nedeni dünyadaki toplam enerji tüketiminin yaklaşık olarak yüzde 30'unu oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum petrolün devletlerin gerek iç politikalarında gerekse uluslararası politikada ulaşım, sanayi, tarım ve savunma gibi alanlarda tercih edilen en önemli enerji kaynağı olmasıyla yakından ilişkilidir. Enerji ve uluslararası politika arasındaki ilişki üzerine çalışan birçok uzmana göre petrol günümüzde havacılık ve otomotiv sanayisinden daha çok askeri güç, ulusal zenginlik ve uluslararası politikadaki etkinlik konularında daha fazla öne çıkmaktadır. Dolayısıyla günümüzde petrol ve doğal gaz ithal eden birçok devlet küresel düzeyde meydana gelebilecek risk durumlarına karşı kendi kırılganlıklarını azaltmaya yönelik politikalar izlemektedir. Devletlerin kendi kırılganlıklarını azaltmak için başvurduğu yöntemler arasında ise özellikle nükleer enerji ve yenilenebilir enerji gibi alternatif yakıtlara olan yatırımlar ön plana çıkmaktadır (Klare, 2017, s.23).

Son yıllarda devletler tarafından alternatif yakıtlara gerçekleştirilen yatırımlar önemli ölçüde artsa da petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının yerini alamamıştır. Uluslararası sistemdeki gelişmiş ülkelerin yanı sıra Çin ve Hindistan gibi ülkelerin ekonomik ve askeri gelişimlerinin ilerleyen yıllarda da hızlı bir şekilde artacağı göz önünde bulundurulduğunda 2040 petrole olan küresel talebin yüzde 34 artacağı beklenmektedir. Petrolün kullanımındaki bu yüzdelik oran ise günlük 90 milyon varilden 120 milyon varile çıkması anlamına gelmektedir. Petrol gibi devletler arasındaki jeopolitiği belirleyen diğer bir enerji kaynağı olan doğal gazda da benzer bir durum görülmektedir. Yine aynı zaman aralığında dünyadaki toplam doğal gaz tüketiminin yüzde 70 artacağı varsayılmaktadır. Petrol ve doğal gaz gibi yakıtların ilerleyen yıllarda devletlerin bağımlılığının ileri derecede artmasıyla birlikte birçok ülkenin de bu enerji kaynaklarının ithalatına daha fazla ağırlık vermeye başlaması beklenmektedir. Bu çerçevede yeniden Çin ve Hindistan gibi ülkelerin 2040 yılına kadar petrol ve doğal gaz ithalatını önemli ölçüde arttırması beklenmektedir (Klare, 2017, s.23-26)

Devletlerin sanayisi ve teknolojilerindeki gelişme özellikle enerjinin uluslararası politikada önemli rol oynamasına neden olmaktadır. Küreselleşme unsurunun artması ve küresel piyasanın daha liberal bir yapıya ulaşması enerjinin devletler arasındaki etkisini daha fazla ön plana çıkartarak jeopolitiğin yeniden şekillenmesinde önemli bir etken olmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin politik ve ekonomik üstünlüğü uluslararası politikanın birçok alanında açıkça

görülmesine rağmen özellikle Çin'in enerji ihtiyacının artması ve buna bağlı olarak enerji bölgelerinde daha aktif bir rol oynaması uluslararası sistemdeki enerji dengesinin yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu durum ise enerjinin jeopolitik ağırlığının batıdan doğuya doğru ilerlediği tartışmalarını ön plana çıkarmıştır (Kaplan, 2014). Günümüzde her ne kadar enerji kaynaklarından endişe duyulacak herhangi bir eksilme olmasa da özellikle uluslararası politikada büyük güçlerin enerji tüketimini arttırması enerjinin politika oluşum sürecinde ve devletlerin güvenlik alanında önemli bir gündem maddesi olarak belirlenmesine neden olmaktadır (Marković, 2012, s.125-126).

Öte yandan OECD ülkelerinin 2035 yılından önce enerji tüketiminin marjinal bir şekilde artacağı tahmin edilirken asıl tüketim artışının ise başta Çin olmak üzere Asya bölgesinde artacağı düşünülmektedir. Genel olarak bakıldığında Uluslararası Enerji Ajansı'nın verileri 1990 ve 2035 yılları arasında OECD üyesi olmayan ülkelerin toplam enerji tüketiminin yüzde 84 ulaşacağını vurgulamaktadır. Bu noktada ise yeniden Çin'in enerji tüketim trendi ön plana çıkarmaktadır. ABD ve Çin kıyaslandığında 1990 yılında Çin küresel enerji tüketiminin yüzde 8'ini oluştururken ABD küresel anlamda yüzde 24'lük bir paya sahip olmuştur. Yine Uluslararası Enerji Ajansı'nın verilerine göre 2035 yılında Çin'in yüzde 24'lük paya sahip olacağı ABD'nin ise payının yüzde 16'ya düşeceği vurgulanmaktadır. Bu oranlar ise her iki ülkenin de enerji unsurunu ulusal güvenlik gündeminin en başına koyacağını açıkça göstermektedir (Marković, 2012, s.126).

Son dönemlere kadar ise petrol ve doğal gaz jeopolitiği büyük ölçüde Basra Körfezi çerçevesindeki gelişmeler ışığında şekillenmiştir. Bu durumun en önemli nedeni ise bölgede İran, Irak, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar gibi en fazla petrol ve doğal gaz ihraç eden ülkelerin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Son dönemlerde dünya çapında toplam petrol ihracatının yüzde 30'u Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'ndan gerçekleştirilmiştir. Bölge ülkeleri arasında en fazla petrol ve doğal gaz ihraç eden ülkeler ise Suudi Arabistan ve Katar olarak ön plana çıkmaktadır. 2017 verilerine göre doğal gaz ihracatı alanında Rusya'nın ardından ikinci sırada bulunan Katar tek başına dünyadaki toplam ihracat oranının yüzde 11'ni tek başına oluşturmaktadır (Ratner, 2018). Basra Körfezi çevresindeki en önemli enerji kaynağı olarak petrolün jeopolitiği etkilemesi ise özellikle Birinci Dünya Savaşı sonucu ortaya çıkmıştır. Savaşçılık alanında teknolojinin gelişmesiyle birlikte bölgeye özellikle Avrupa Devletleri tarafından giriş yapılmış ve başta Fransa ve İngiltere bölgedeki bazı ülkeler üzerinde etkisini arttırarak petrolü önemli ölçüde kullanmaya başlamıştır. Bu dönemde İngiltere Irak üzerinde, Fransa Suriye üzerinde ve daha sonraki dönemlerde Almanya bölgeye giriş yaparak petrol rezervlerini kullanmaya başlamışlardır (Klare, 2017, s.27).

ABD'nin Küresel Enerji Jeopolitiğindeki Rolünün Tarihçesi

ABD İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen zamanda kendi dış politikasında belirlediği karakteristik özelliklerin de etkisiyle uluslararası politikadaki enerji rekabetine dahil olmamıştır. Bu dönemde ABD petrol ihtiyacını genel olarak kendi iç kaynaklarından sağlamış ve bunun sonucu olarak dünya politikasındaki diğer güçlerle rekabet durumu içerisine girmemiştir. ABD'nin uluslararası politikada enerji üzerinde etki kurması ise İkinci Dünya Savaşı sırasında başlamıştır. Bu dönemde ABD Başkanı Roosevelt ABD'nin kendi iç kaynaklarında azalma olduğunu iddia ederek diğer ülkeler gibi dış petrol kaynaklarında etkisini arttıracaklarını vurgulamıştır. ABD bu dönemde Suudi Arabistan'la anlaşmaya giderek ülkenin doğu kesimlerindeki petrol rezervlerine ulaşma imkanı bulmuştur. Sözü geçen dönemde ABD'nin bölgesel olarak süper güç olması ve Basra Körfezi'ndeki petrol meselelerine dahil olması ABD'ye yalnızca enerji konusunda avantaj sağlamamıştır. ABD Suudi Arabistan'la anlaşma yapması itibarıyla bölgedeki enerji kaynakları üzerinde avantaj sağlamasının yanı sıra bölgede kendi askeri üssünü kurmuş ve Basra Körfezi'ne askeri birliklerini konuşlandırma fırsatı elde etmiştir. ABD böylelikle bölgedeki enerji kaynaklarının güvenliğinin korunması konusunda da önemli adımlar atmıştır (Klare, 2017, s.28). ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki enerji politikasının Suudi Arabistan'la şekillenmeye başlaması ise 1930'lara dayanmaktadır. 1933 yılında ABD'nin petrol şirketlerinden birisi olan Chevron petrol şirketi ilk kez bölgede faaliyetlerine başlamış ve Başkan Roosevelt bu bölgeyi ABD'nin ulusal çıkarlarına kritik bir bölge olarak tanımlamıştır. 1947 yılında ise Chevron, Exxon Mobile ve Texaco ortak bir şekilde bölgede faaliyetlerine başlamıştır (Lehmann, 2017, s.114).

İlerleyen yıllarda ise ABD bölge politikasını daha fazla derinleştirmiş ve Basra Körfezi üzerinde yürüttüğü enerji politikasını daha etkin bir yapıya dönüştürmüştür. 1968 yılından itibaren İngiltere'nin bölgeden askeri ve politik varlığını çekme kararı almasıyla birlikte ABD bölgede İran'la da yakın ilişki kurmuş ve silah desteği sağlayarak bölgedeki etkisini arttırmıştır. 1979 yılında İran'da rejimin değişmesiyle birlikte ABD Başkanı Jimmy Carter farklı politikalara odaklanarak bölgede diğer enerji kaynakları üzerindeki etkisini arttırmaya devam etmiştir. Carter'ın bölgedeki politikası ABD'nin bölgeyle petrol ve güvenlik ilişkilerini daha fazla yoğunlaştırmasına olanak sağlamıştır. Bu dönemde Carter farklı askeri yaklaşım ve politikalarla ABD'nin körfezdeki askeri kapasitesini önemli ölçüde arttırmıştır. 1980'li yıllarda da ABD'nin Basra Körfezi üzerindeki politikası benzer yönde ilerlemiştir. Dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan Carter'ın bölge üzerinde uyguladığı askeri politikaları devam ettirmiştir. 1980-88 yılları arasında gerçekleşen İran-İrak Savaşı sırasında İran'ın Suudi ve Kuveyt tankerlerine saldırı düzenlemesi sonucu Reagan bu tankerlerin ABD tarafından korunmasını sağlayarak Basra Körfezi üzerindeki etkisini sürdürmeye devam etmiştir (Klare, 2017, s.28).

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Basra Körfezi'nin küresel enerji jeopolitiğindeki rolü tartışmasız devam etmektedir. Son dönem ABD başkanlarının söylemleri de Basra Körfezi'nin ABD'nin enerji güvenliği politikasında hala önemli rolü olduğu açıkça göstermektedir ve bölgeye özellikle İran tarafından yapılacak herhangi bir saldırıya karşı ABD tarafından sert bir şekilde cevap verileceği vurgulanmaktadır. Obama yönetimi Irak ve Afganistan'dan ABD askeri birliklerini aşamalı olarak çekme kararı olsa da Basra Körfezi üzerindeki bazı bölgelerde hava ve deniz varlığını korumaya devam etmiştir (Klare 2017, s.29). Obama yönetiminden söylem ve uygulamalar üzerine önemli farklılıklar olsa da Trump yönetimi de Basra Körfezi üzerindeki etkisini devam ettirmektedir (Fujii, 2017).

ABD özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca bölgedeki enerji kaynakları üzerinde etkisini arttırmasına rağmen 1973'te meydana gelen petrol krizi sonrası dönemde ABD başkanları ülkenin dış enerji kaynaklarına karşı kırılganlığını azaltma yönünde politikalar izlemeye başlamıştır. ABD başkanlarının bu politikalarının en önemli nedenleri ise 1979 yılında İran'da rejimin değişmesi ve Irak'ın bölgesel olarak etkisini arttırmasıyla birlikte bu iki ülkenin Basra Körfezi'nde ABD'nin çıkarlarına tehdit oluşturması olmuştur. İran ve Irak'ın bölgede etkisini arttırmasıyla birlikte Basra Körfezi yanı sıra ABD ayrıca Hazar Denizi ve Batı Afrika enerji yolları üzerine odaklanmaya başlamıştır. Bu bölgelerde özellikle petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları bulunması ABD'nin buralarda askeri varlığını arttırmasına neden olmuştur (Klare, 2017, s.30).

Hazar Denizi özellikle yoğun enerji kaynakları ve jeostratejik konumu nedeniyle uluslararası sistemdeki hem küresel hem de bölgesel güçler açısından önem arz etmektedir. 1990'lı yılların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu Hazar Denizi'nin uluslararası enerji politikasındaki rolü önemli ölçüde artmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca Hazar Denizi'nin Sovyetler Birliği denetimi altında olması nedeniyle bu dönemde yerli ya da yabancı firmalar bölgede herhangi bir faaliyette bulunmamışlardır. Buna rağmen 1990'ların başından itibaren ise Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan gibi devletler bölgedeki enerji kaynaklarına yabancı şirketlerin ve yatırımcıların girişini sağlamış ve bölgenin uluslararası enerji jeopolitiğindeki rolü artmıştır. Bunun sonucu olarak Exxon Mobile, BP, Chevron gibi birçok petrol şirketi bölgedeki enerji üretim faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bu çerçevede özellikle BP ve British Gas gibi şirketlerden önemli destek alan ABD enerji şirketleri 1990'lı yıllardan itibaren bölgedeki enerji yatırımlarında lider konumuna yerleşmiştir (Kubicek, 2013).

Hazar Denizi'nin enerji kaynaklarına ulaşımın kolaylaşması ve uluslararası petrol şirketlerinin bu bölge üzerinde faaliyetlerini arttırması ABD'nin enerji politikasını yeniden şekillendirmesinde önemli bir rol oynamıştır. ABD Kafkaslar bölgesi üzerinde yeni boru hatlarının kurulması için inisiyatiflerde bulunmuş ve yeni kurulan bu boru hatlarının güvenliğinin sağlanması için ise özellikle Azerbaycan ve Gürcistan gibi ülkelere askeri destek sağlayarak bölgedeki varlı-

ğını arttırmıştır (Klare, 2017, s.31). ABD'nin bölgesel anlamda bu politikaları ilk olarak Bill Clinton döneminde başlatılmış ve Clinton tarafından batı piyasası için Hazar Denizi'nin önemi sık sık vurgulanmıştır. Bu çerçevede ABD'de Clinton yönetimi özellikle Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının kurulmasından doğrudan rol oynamıştır. Bu boru hattının güvenliğinin sağlanması için ise Clinton yönetimi bölgedeki ülkelere askeri yardımlarını sürdürmüştür (Kubicek, 2013).

Öte yandan Afrika özellikle petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları açısından zengin bir bölge olarak öne çıksa da bölgedeki istikrarsızlık ve şiddet eylemleri gibi unsurlar devletler ve petrol şirketlerine dönemsel olarak önemli politik risk unsurları oluşturabilmektedir. ABD Afrika'daki petrol rezervleri ve diğer enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanabilmesi için 2000'li yıllardan itibaren farklı politikalar belirlemiş ve uygulamaya koymuştur. Bu dönemde ABD'de Bush yönetimi bölgesel güvenliğin sağlanabilmesi ve bölgesel istikrarın politik risk unsurlarından arındırılabilmesi için Batı Afrika'daki bazı ülkelere askeri yardımını arttırmıştır. Bu yardımların en fazlası ise bölgedeki en büyük petrol üreticilerinden birisi olan Nijerya'ya yapılmıştır. Buna rağmen Nijerya'da gerçekleştirilen saldırıların birçoğu genel olarak petrol tankerlerine ve kıyı açıklarındaki petrol platformlarına gerçekleşmesinden dolayı ABD askeri kara gücünden ziyade ilk olarak bölgesel deniz varlığını arttırmaya yönelik politikalar takip etmiştir. Bunun yanı sıra ABD bölgedeki yerel hükümetle anlaşmalar yaparak Nijerya'nın da deniz gücünün artırılması için yardımlar da bulunmuştur. Bu dönemde Bush yönetimi bölgesel etkinliğini arttırabilmek için ve bölgedeki hükümetlerin de güvenliğinin sağlanabilmesi için 2007 yılında *US Africa Command*'ı kurmuştur (Ploch, 2011).

Afrika son dönemlerde ABD'ye Ortadoğu bölgesinin sağladığı miktar kadar petrol sağlamaktadır. Özellikle Nijerya'nın Afrika'daki en büyük petrol sağlayan ülke olması ve ABD'ye petrol sağlayan beşinci büyük ülke konumuna yerleşmesi ABD'nin Afrika'daki enerji politikasını şekillendirmesinde bu ülkenin öne çıkmasına neden olmuştur. Uluslararası politikada petrol fiyatlarının Nijerya'daki politik gelişmelere önemli ölçüde bağlı olması ABD'nin enerji politikasında Nijerya'nın önemli bir rolü olduğunu açıkça göstermektedir. Bush yönetimi 2006 yılında ABD'nin 2025 yılından önce büyük miktarda petrol ithalatını bu bölgelerden gerçekleştireceği ve özellikle küresel enerji güvenliğinin sağlanması için Afrika'daki müttefik ülkelerle de yakın bir ilişki kurulacağını vurgulamıştır. ABD Savunma Bakanlığı da 2003 yılında benzer bir açıklama yaparak ABD'nin Nijerya petrol kaynaklarının korunması için özel önlemler alacağını vurgulamıştır (Ploch, 2011, s.15).

Çin'in Uluslararası Enerji Jeopolitiğindeki Artan Rolü ve Enerji Politikası

Çalışmanın bu bölümünde Çin'in 2000'li yıllarından başından itibaren gelişen sanayisiyle ve hızla büyümekte olan nüfusuyla birlikte enerji ihtiyacına olan bağımlılığı ve bunun sonucu olarak Çin'in uluslararası politikada enerji talebini karşılayabilmek için enerji kaynaklarına sahip bölgelerde daha aktif bir politikaya izlemeye başladığı vurgulanacaktır. Buradan yola çıkarak bu bölümde ilk olarak son dönemlerde Çin'in enerji tüketim oranları incelenecektir. Daha sonrasında ise Çin'in dünyanın farklı bölgelerinde enerji politikasını nasıl şekillendirdiği ve bu çerçevede nasıl bir yaklaşım sergilediğine değinilecektir.

Çin'in son dönemlerde artan ekonomik ve askeri gücü enerji güvenliği ve jeopolitiğindeki rolünün artmasını da kaçınılmaz kılmıştır. Çin dış politika önceliği arasına yerleştirdiği Kuşak ve Yol projesiyle başta Afrika olmak üzere Hazar Havzası ve diğer enerji kaynaklarının yoğun olduğu bölgelerde politik etkisini özellikle petrol, doğal gaz ve diğer enerji kaynaklarına ulaşımı için uluslararası politikadaki etkisini önemli ölçüde arttırmıştır (Umbach, 2019). Çin günümüzde dünyadaki en büyük enerji tüketicisi ülke konumuna yerleşmiştir ve 21.yy'ın bir sonraki çeyreğinde küresel anlamda toplam enerji tüketiminde yüzde 40'lık bir seviyeye ulaşılacağı tahmin edilmektedir. Geçmişte Çin'in sahip olduğu ülke içi enerji kaynakları gelişen sanayisi ve ekonomisini karşılayabilecek yeterlilikte olmasına rağmen Çin'in özellikle son 10 yılda sanayisinde önemli büyüme oranları yakalaması sonucu ülke içi kaynaklar Çin'e yeterli gelmemeye başlamıştır. Bu durum Çin için özellikle en önemli enerji kaynaklarından birisi olan petrol açısından ön plana çıkmıştır (Klare, 2017, s.33).

Çin'in sanayisindeki hızlı ilerleme sonucu enerji kaynaklarına daha fazla ihtiyaç duyması özellikle petrol ithalatına olan bağımlılığını önemli ölçüde arttırmıştır. Çin günümüzde en fazla petrol talep eden ülke konumunda bulunmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre Çin'in günümüzdeki petrol talebi oranlarının 2030 yılında da devam edeceği beklenmektedir (Neil, 2019). Söz konusu oranının 2040 yılında yüzde 74 artarak günlük yaklaşık 10.1 milyon varile çıkması beklenmektedir. Buna benzer bir şekilde, Çin'in doğal gazı olan ithalat bağımlılığı da önemli ölçüde artmaya devam etmektedir. 2040 yılında önce Çin'in doğal gaz tüketiminin 600 milyar metre küpe ulaşması beklenmektedir. Bu oran Çin'i 2040 yılında uluslararası politikada en fazla doğal gaz talep eden ülke konumuna getirmektedir. Bunun yanı sıra Çin'in doğal gaz tüketimini arttırmasıyla birlikte doğal gazın toplam enerji tüketimindeki payının yüzde 6'dan yüzde 12'ye çıkacağı düşünülmektedir (World Energy Outlook, 2017).

Çin'in kendi sanayi gelişimi için en önemli iki enerji kaynağı olan petrol ve doğal gazı olan bu yönde ithalat bağımlılığı kendi enerji politikasını yeniden belirlemesinde en önemli faktörlerden birisi olarak ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu

olarak Çin'in uluslararası politikada petrol ve doğal gaz alanlarına daha fazla hakim olabilmek için enerji kaynağına sahip olan ülkelerle ilişkilerini daha fazla geliştirmeye başlamıştır. Bu noktada Çin bu kaynaklara sahip ülkelerle özellikle diplomatik ilişkilerini sıkılaştırmaya başlamakta ve askeri ilişkilerinde ilerleme kaydetmeye çabalamaktadır.

Çin'in enerji ihtiyacını karşılamak için diplomatik ve askeri ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı bölgelerin başında Afrika ve Hazar bölgeleri yer almaktadır. Orta Asya Bölgesi özellikle coğrafi açıdan Çin'e petrol ve doğal gaz sağlayabilecek en önemli bölgelerden birisi olmasından dolayı Çin bu bölge üzerindeki ülkelerle yakın ilişkiler kurmak istemektedir. Dolayısıyla Çin'in bölge üzerinde enerji politikası piyasa bazlı bir politikadan daha çok siyasi ve stratejik olarak ön plana çıkmaktadır. Çin'in bölgedeki enerji kaynaklarına ulaşımı açısından Orta Asya Bölgesi üzerindeki ülkelerdeki politik istikrarın sağlanması Çin için önemli bir yer tutmaktadır. Çin bu bölgede özellikle Şangay İşbirliği Örgütü, Rusya ile ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve bölgedeki ülkelerle ikili işbirliği anlaşmaları imzalayarak enerji jeopolitiği üzerindeki rolü arttırmaktadır (Marketos, 2008).

Çin'in gittikçe artmakta olan petrol ve doğal gaz talebi günümüzde en önemli dış politika önceliği olan Kuşak ve Yol projesiyle de yakından ilgilidir. Dış politika önceliği arasına yerleştirdiği söz konusu bu proje aracılığıyla Çin küresel anlamda ekonomik etki alanını geliştirmeye çalışmakta ve bu durum Çin'in özellikle Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı gibi enerji kaynaklarının oranlarının yüksek olduğu bölgelerde daha aktif bir politika sergilemeye itmekte ve tarihsel açıdan bölgedeki enerji kaynakları üzerinde büyük bir etkisi olan ABD'yle de rekabet durumu içerisine girmektedir. Çin özellikle bu bölge üzerinde İran'la yakın ilişki kurarak bölge üzerindeki alt yapı ve farklı alanlardaki ekonomik yatırımlarını önemli ölçüde arttırmaya devam etmektedir (Kaplan, 2019).

Çin'in uluslararası enerji jeopolitiğindeki diğer önemli etkileşim alanları ise Ortadoğu ve Afrika'dır. Çin özellikle Afrika bölgesinde son yıllarda yatırımlarını önemli ölçüde arttırmış ve bu yatırımların artmasında Çin'in enerji ihtiyacı da önemli bir etken olmuştur. Çin'in bölgedeki enerji kaynakları üzerindeki etkisini arttırması ise bölgeye neokolonial bir politikayla yaklaştığı eleştirilerini ön plana çıkarmıştır. Bu çerçevede Çin'in bölgedeki enerji jeopolitiğindeki etkisini arttırabilmek için bölge ülkelerine dış ekonomik yardımı, bölge ülkelerinin altyapısına desteğini ve silah satışı arttırdığı görülmektedir. Çin'in bölgeden petrol ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla ilişkilerini geliştirdiği ülkelerin başında Angola, Sudan, Kongo ve Gine bulunmaktadır (Zhao, 2011).

Çin'in Afrika ve Ortadoğu petroleri üzerindeki artan etkisine rağmen bu bölgelerdeki istikrarsızlık ve çatışmaların ilerleyen dönemlerde devam edeceği göz önünde bulundurulduğunda petrolün temin edilmesi açısından da istikrarsız bir durum oluşturmaktadır. Afrika ve Ortadoğu'daki bu istikrarsızlık durumu yalnızca uluslararası politikadaki enerji güvenliği ve jeopolitiği açısından değil Çin'in bölge üzerindeki enerji politikası üzerine de bir takım tehdit unsurları

oluşturmaktadır. Son yıllarda Çin ve Ortadoğu ülkeleri arasındaki ilişkilerde gelişme sağlansa da uzun dönemli bakıldığında bölgedeki istikrarsızlık unsurları Çin'in enerji güvenliği ve jeopolitiğinde artan rolünü önemli ölçüde etkilemesi beklenmektedir (Lei, 2012).

Çin günümüzde özellikle doğal gaz sağlama konusunda önemli meydan okumalarla karşı karşıya kalmasa ve ABD gibi kayaç gazı üretim ve yatırımını arttırsa da ilerleyen yıllarda enerji kaynakları sağlamlasında önemli sorunlarla karşı karşıya gelebilme ihtimali yüksektir. Uluslararası Enerji Ajansı tahminlerine göre 2020'li yıllarda Çin'in doğal gaz ihtiyacının ortalama olarak 3'te 1'inin ithalatına bağlı olacaktır. Dolayısıyla bu durum Çin'in özellikle Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesine neden olması beklenmektedir. Bu çerçevede Çin'in enerji ihtiyacını karşılayabilmek için işbirliğini sıkılaştırdığı en önemli ülkelerden birisi Rusya'dır. Çin'in Rusya ve Orta Asya'daki ülkelerle enerji konusunda işbirliğini geliştirmesi ise Avrupa'daki enerji güvenliğini de gündeme yeniden getirmektedir. Çin'in Avrasya bölgesindeki enerji meselelerine daha fazla dahil olması bölgesel anlamda enerji jeopolitiği meselesini yeniden ortaya çıkarmıştır (Casertano, 2013).

Orta Asya bölgesi özelinde değerlendirildiğinde Rusya Soğuk Savaş dönemi boyunca ve son dönemlerde uluslararası politikadaki rolünün yeniden artmasıyla birlikte bölgeyi kendi güvenlik çıkarları açısından önemli bir bölge olarak tanımlamaya başlamıştır. Çin'in bu bölgedeki enerji kaynaklarına erişimi ise Şangay İşbirliği Örgütü'nün kurulmasıyla gerçekleştirmiştir. Çin'in bölgesel etkisini artırması özellikle enerji ve güvenlik alanında ortaya çıktığı açıkça görülmektedir. Rusya ise önceki dönemlerde her ne kadar Çin'le özellikle enerji alanında işbirliği yapma konusunda gönülsüz olsa da günümüzde Rusya'nın gözünde Çin öncelikli enerji ortağı olarak tanımlanmaktadır. Çinli ve Rus enerji firmaları özellikle petrol ve doğal gaz alanlarında birçok anlaşma imzalamış ve karşılıklı olarak ilişkileri bir üst seviyeye taşımıştır (Öğütçü ve Öğütçü, 2017, s.11-12).

Çin'in Rusya ile enerji ilişkilerini geliştirmesi siyasi, ekonomik ve güvenlik boyutları içermektedir. Çin Rusya ile ilişkilerini önemli ölçüde geliştirmesi sonucu Orta Asya'daki bölge ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini de ilerletmeye başlamıştır. 2016 yılında Çin 3 milyar dolarla Özbekistan'ın en büyük ticari partneri konumuna yerleşmiştir. Bunun yanında Çin ayrıca Kazakistan'a yatırım yapan en önemli ülke haline gelmiştir. 2009 yılından itibaren Çin Türkmenistan'ın enerji kaynaklarına da odaklanmaya başlamıştır. Bu yıldan itibaren Çin Türkmenistan'dan yıllık 30 milyar metreküp gaz temin etmektedir. Bunun karşılığı olarak Türkmenistan gibi bölge ülkelerine askeri yardım sağlayarak uluslararası enerji jeopolitiğinin yeniden şekillenmesinde ve kendi rolünün artmasına olanak sağlamaktadır (Öğütçü ve Öğütçü, 2017, s.21).

Çin'in Orta Asya üzerinde enerji yatırımı odaklı politikalar yürütmesinin birçok avantajı bulunmasına rağmen bazı meydan okumalar da mevcuttur. Çin'in bölgesel petrol talebi istikrarlı bir şekilde artmasına rağmen bölgedeki petrol

fiyatları dönemsel olarak üretimi ters yönde etkileyebilecek koşullar ortaya koyabilmektedir. Çin'in özellikle doğal gaz ithalatına olan bağımlılığı gün geçtikçe artması ve bunun yanında yenilenebilir enerji kaynaklarına 2020 yılına kadar 360 milyar dolar harcamayı planlaması ülkenin enerji politikası konusunda önemli ölçüde ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalabileceğini göstermektedir. Buna rağmen Orta Asya bölgesinin enerji kaynakları üzerindeki altyapının hızlı bir şekilde gelişme göstermesi Çin'in enerji ihtiyacının karşılanması açısından önemini artmasına neden olmaktadır. Özellikle ABD'nin Orta Asya bölgesinde önemli bir askeri varlığının bulunmaması Çin'in bölgede ABD ile karşı karşıya gelme ihtimalini azaltmaktadır ve bu durum Çin'in bölgesel enerji stratejisini belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çin'in ayrıca Basra Körfezi gibi doğrudan yatırımlar için politik risk unsuru oluşturan unsurlardan uzaklaşması da enerji güvenliği ve politikası noktasında birçok avantaj yaratmaktadır (Öğütçü ve Öğütçü, 2017, s.20-24).

Çin'in ilerleyen yıllarda Orta Asya'daki petrol ve doğal gazı en fazla kullanan en büyük ülke konumuna yerleşeceği birçok tahminde yerini almıştır. Dolayısıyla Çin'in küresel anlamda da enerji politikasındaki rolünü arttırması ABD'nin de enerji politikasını yeniden şekillendirmesinde önemli bir neden olmaktadır. Özellikle bölgenin ABD'nin birçok alanda müttefiki olan AB ülkelerine coğrafi olarak yakın bir konumda bulunması ve AB ülkelerin petrol ve doğal gaz ithalatına bağımlı olması bölgedeki petrol ve doğal gaz ihracatının dolar üzerinden endekslenmesini de tehlikeye sokmaktadır. ABD ve AB ülkelerinin bölgede güçlü varlığının olmaması ise özellikle Azerbaycan'ın doğusunda Çin'in enerji politikalarını rahat bir şekilde hayata geçirebilme olanağına sahip olmasına neden olmaktadır (Öğütçü ve Öğütçü, 2017, s.27-29).

Çin'in enerji politikasını ve jeopolitiğini yeniden şekillendirmesinde ve rolünü arttırmasında deniz faaliyetleri de önemli rol oynamaktadır. Çin'in enerji talep ettiği bölgelerde dönem dönem risk unsurlarının ortaya çıkması ve Güney Çin Denizi üzerinde enerji faaliyetlerini arttırması özellikle küresel enerji jeopolitiğinde kendi rolünün yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde petrol ticaretinin yaklaşık olarak 2/3'ü Hint Okyanusu'ndan geçmektedir. Örneğin 2014 yılında günlük 15 milyon varilden fazla petrol ticareti Malacca Boğazı'ndan geçmiştir. Güney Çin Denizi'nin enerji kaynakları açısından diğer bir önemi önemli ticari rotaların merkezinde bulunmasıdır. Çin'in ithalat ve ihracat merkezlerinin birçoğunun doğu yakasında bulunmasının yanı sıra Ortadoğu ve Afrika'dan petrol ve doğal gaz ithalatını bu bölge üzerinden yapması ise Çin'in Güney Çin Denizi üzerinde daha aktif bir enerji politikasını izlemesini beraberinde getirmektedir (Lazarou, 2017, s.4).

ABD'nin Son Dönem Enerji Politikası

Günümüzde ABD'nin dış politikasında enerjinin önemi 1970'lerdeki petrol krizi döneminden daha fazla ön plana çıkmıştır. ABD'nin son dönemlerde gelişmeye devam eden ekonomisi ve hala uluslararası politikadaki en büyük ekonomiye sahip olması nedeniyle 1970'lerdeki petrol kriziyle kıyaslandığında petrol üretimine ve tüketimine karşı daha az kırılgan bir yapıya ulaşmıştır. Her ne kadar ABD'nin petrol ithalatı geçmişle kıyaslandığında artmış olsa da bu ithalat oranları ülkenin ekonomisinin hızla gelişmesinin yanında görece olarak zayıf kalmıştır. Devletlerin ulusal güvenliği açısından değerlendirildiğinde petrol yalnızca onu tüketen ülkeler için risk unsurları taşımamaktadır. Bunun yanı sıra petrol üreten ülkelerin ulusal güvenliği açısından da önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla petrol kaynakları hem üreticilerin ulusal güvenlik unsurlarını hem güçlendirici hem de zayıflatıcı özelliği bulunmaktadır.

ABD'nin günümüzde küresel enerji jeopolitiğindeki avantajlı konumuna vurgu yapmadan önce söz konusu alan üzerinde Çin'in ABD'ye meydan okuması ve özellikle son dönemlerde ABD ve İran arasında yaşanan gerilimde enerjinin rolünün de üzerinde durulması önemlidir. Çalışma içerisinde belirtildiği gibi Çin son dönemlerde Kuşak ve Yol projesi aracılığıyla küresel enerji rekabetine de büyük ölçüde dahil olmakta ve bu alanda ABD'ye özellikle Hürmüz Boğazı ve Basra Körfezi üzerinde büyük bir meydan okuma yaratmaktadır. Çin'in İran'a olan siyasi desteğinin yanı sıra bölge üzerinde yatırımlarını arttırması ABD'nin özellikle İran krizi üzerinden Çin'le rekabet etmesinin önünü açmaktadır (Kaplan, 2019).

ABD'nin uluslararası enerji jeopolitiğindeki liderlik konumunu sürdürmesinde enerji şirketlerinin de önemli bir payı olmuştur. ABD'nin enerji jeopolitiğinde enerji şirketlerinin rolünün ne olduğunun anlaşılması için genel olarak bu şirketlerin devletlerin dış enerji politikasını ya da uluslararası sistemdeki rolünü nasıl şekillendirdiğine kısaca göz atmak faydalı olacaktır. Son dönemlerde ulusal enerji şirketlerinin devletlerin dış politikalarını şekillendirmesi konusu üzerine önemli bir tartışma bulunmaktadır. Böyle bir tartışmanın ortaya çıkma nedeni ise enerji şirketlerinin hem uluslararası hem de iç politikada etkisinin ve sürekliliğinin artmasıdır. Dolayısıyla enerji şirketleri ülkelerin ekonomilerini makro düzeyde etkilediği gibi ayrıca küresel enerji jeopolitiğinde enerji kaynaklarının arz ve talep dengesinin oluşturulması ve güvenliğinin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle ulusal petrol şirketleri sektörel bazda devletlerin diğer devletlerde enerji ve ekonomik faaliyetlerini arttırarak yeniden ekonomik gelişimlerinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Bu koşullar ise devletlerin dış enerji politikalarında ulusal enerji şirketlerini daha fazla kullanmasının önünü açmaktadır (McPerson, 2013, s.146-153).

Son yıllarda uluslararası gelişmeler çerçevesinde ABD'nin enerji politikası geçmişle karşılaştırıldığında önemli derecede değişiklik göstermiştir. Birçok

açından ele alındığında ABD'deki karar alıcılar ülkenin özellikle sürdürülebilir enerji ve enerji güvenliğinde önemli bir yol aldığını vurgulamaktadır. ABD son yıllarda kendi petrol ve doğal gaz üretimine geçerken kayaç gazının üretimi ise ülkenin küresel enerji politikasındaki rolünün yeniden şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Buna rağmen ABD'nin enerji güvenliği politikası ve küresel enerji jeopolitiğindeki rolünün şekillenmesinde en önemli enerji kaynağı olarak petrol ön plana çıkmaktadır. Günümüzde petrolün ABD'nin toplam enerji tüketimindeki payı ortalama olarak yüzde 36 olarak hesaplanmaktadır. Petrol tüketimindeki bu payın oluşmasında ve ABD'nin enerji politikasının şekillenmesinde en önemli bölge ise Ortadoğu bölgesidir. ABD 1950'lerin ortasından itibaren Ortadoğu'dan alınan petrolün yüzde 60'ını oluştururken 2012 yılında yüzde 46'lık bir oran gerçekleşmiştir. Küresel olarak bakıldığında ise ABD'nin enerji politikasının şekillenmesinde uluslararası petrol şirketleri önemli bir rol oynamaktadır. Ortadoğu'daki petrol şirketleri ise ABD'nin petrol şirketlerinin yanında işbirliği içerisinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Örneğin Suudi Aramco'nun Teksas'ta Royal Dutch Shell ile birlikte faaliyet göstermesi ABD'nin enerji politikasının şekillenmesinde hala Ortadoğu ülkelerinin ve enerji şirketlerinin önemli bir rolü olduğunu açıkça göstermektedir. Özellikle 2002 yılında Royal Dutch Shell ve Suudi Aramco'nun Chevron'la faaliyetlerini birleştirmesi ile ABD'nin Ortadoğu'daki petrol üzerindeki etkisini arttırmıştır. Son dönemlerde ise ABD'nin petrol şirketleri Suudi Arabistan yanında ayrıca Venezuela ve Kanada da önemli ölçüde faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu örneklerde olduğu gibi ABD'nin ulusal petrol şirketleri ve çok uluslu petrol şirketleri ABD'nin enerji piyasasına ve enerji politikasının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu şirketler dünya üzerindeki farklı coğrafyalar üzerindeki enerji faaliyetlerini sürdürerek ABD'nin ulusal güvenlik meselelerini önemli ölçüde desteklemektedir (Lehmann, 2017, s.113-114).

Royal Dutch Shell ve Suudi Aramco gibi ABD dışından iki petrol şirketi yalnızca ABD'ye enerji sağlama konusunda değil ayrıca enerji politikasının şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Royal Dutch Shell özellikle Ortadoğu'daki en büyük ikinci petrol rezervine sahip Irak'ın güneyinde ABD'nin petrol şirketlerinden birisi olan Exxon Mobile ile işbirliği halinde çalışmalarını yürütmektedir. (Lehmann, 2017, s.114). Öte yandan son dönemlerde ABD'nin enerji politikasının şekillenmesinde Kuzey Dakato'daki petrol ve doğal gaz rezervleri de önemli rol oynamaktadır. Günümüzde ABD Kuzey Dakato'dan büyük oranlarda petrol ve doğal gaz kaynağı sağlamaktadır. 2013 yılının sonunda itibaren günlük yaklaşık olarak 1 milyon varil petrol üretimi yalnızca bu bölgeden sağlanmaktadır. ABD'nin Kuzey Dakota'ya enerji yatırımlarını artırması ise 2005 yılından itibaren önemli ölçüde artmıştır. Bu yıl içerisinde yalnızca bu bölgeden yaklaşık olarak günlük 98bin varil petrol elde edilirken 2007 yılında 123bine ulaşmıştır (Lehmann, 2017, s.124).

ABD'nin ulusal petrol şirketi olarak Exxon Mobile ise günümüzde ABD'nin doğal gaz rezervinin yüzde 6'nı tek başına üretmektedir. 2013 yılına gelindiğinde

EIA'ya göre ABD dünyadaki doğal gaz üretiminde en önde gelen ülke konumuna yerleşmiştir (Lehmann, 2017, s.124). Exxon Mobile günümüzde Royal Dutch Shell ortaklığıyla birlikte uluslararası politikadaki doğal gaz ticareti ve yatırımlarını açık bir şekilde domine etmektedir. Dolayısıyla ilerleyen yıllarda da küresel sistemdeki enerji politikasının ve güvenliğinin şekillenmesinde bu şirketlerinin büyük ölçüde rolünün olacağı tahmin edilmektedir (Lehmann, 2017, s.128).

ABD'nin sahip olduğu büyük enerji şirketleri küresel ekonomik düzenin ve ülkeler arasındaki askeri ilişkilerin şekillenmesi çerçevesinde de büyük etkiler yaratmaktadır. Son yıllarda özellikle Çin'in enerji üzerine anlaşma yaptığı ülkelerde Exxon Mobile de devreye girerek buradaki enerji politikasını yeniden şekillendirdiği açıkça görülmektedir. Exxon Mobile gibi büyük petrol şirketleri özellikle Irak'taki petrol kaynakları üzerine çok fazla yatırım yapmıştır ve 2015 yılında Exxon Mobile aracılığıyla Irak dünyaya petrol sağlayan en büyük ikinci ülke konumuna yerleşmiştir. Özellikle Çin'in etki alanını önemli ölçüde arttırmaya başladığı Orta Asya bölgesindeki ülkelere birisi olan ve günlük 1 milyon varilden daha az bir petrol üretimi olan Kazakistan'la karşılaştırıldığında ABD petrol şirketlerinin desteklediği Irak'ta günlük ortalama 2 milyon varil petrol üretilmektedir. Bu durum özellikle Trump yönetiminin ilk dönemlerinde Exxon Mobile şirketinin CEO'su Rex Tillerson'u Dışişleri Bakanı olduğunda ABD'nin karar alma mekanizmasındaki etkisini de arttırmıştır. Bu durum ABD yönetiminin de enerji şirketleriyle koordineli hareket ederek uluslararası enerji kaynakları üzerinde daha etkin bir rol oynamasına olanak sağlamıştır (Lehmann, 2017, s.209).

Exxon Mobile ve Royal Dutch Shell gibi Anglo-Amerikan petrol şirketlerinin uluslararası politikadaki enerji kaynaklarının büyük bir çoğunluğunu koordine etmesi özellikle Çin gibi ülkelerin uluslararası enerji jeopolitiğinde etkisini arttırmasını önemli ölçüde etkilemektedir. Yeniden Çin'in etkisini arttırmaya çalıştığı Kazakistan örneği ele alındığında burada ABD'nin çok uluslu petrol şirketlerinden birisi olan Chevron ana aktör olarak enerji faaliyetlerini sürdürdüğü ve bunun yanında da Exxon Mobile'in bu bölgede enerji üretimini sürdürdüğü görülmektedir. ABD'nin ulusal ve çok uluslu enerji şirketlerinin petrol üretimi üzerindeki bu etkisinin yanı sıra doğal gaz üretimindeki rolü de önemli ölçüde devam etmektedir. Bu konuda da özellikle Exxon Mobile'in rolü ön plana çıkmaktadır. Exxon Mobile şirketinin Katar üzerindeki doğal gaz üretim faaliyetleri uluslararası politikayı açık ara domine etmektedir. Doğal gaz üretimi konusunda Irak'ta da benzer bir durum görülmektedir. Royal Dutch Shell günümüzde Irak'taki doğal gaz üretiminin büyük çoğunluğunu gerçekleştirmektedir. Exxon Mobile ise Royal Dutch Shell'e önemli ölçüde destek sağlamaktadır (Lehmann, 2017, s.210).

ABD'nin uluslararası enerji jeopolitiğindeki etkinliğini sürdürmesi ve uluslararası politikadaki etkisi artan aktörlere karşı avantajını sürdürmesini sağlayan diğer bir etken ise farklı enerji şirketlerine yatırımı olmuştur. Bu noktada en fazla öne çıkan enerji kaynağı kayaç gazı olmuştur. 2008 yılında her ne kadar ABD'deki karar alıcılar ekonomik krizin de etkisiyle ABD'nin enerji ithalatına

bağımlılığının artması ve bunun sonucu olarak ABD'nin jeopolitik avantajlarının kısıtlanması konusunda endişe duymuş olsalar da özellikle kayaç gazı konusunda gelişim sağlaması ve bunu enerji kaynağı olarak kullanamaya başlaması ABD'nin uluslararası enerji jeopolitiğindeki rolünün yeniden artmasına ve genel olarak uluslararası enerji jeopolitiğinin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. 2008 yılında yayımlanan *Global Trends 2025* raporuna göre 2020'li yıllarda da enerji üzerine uluslararası politikada sıkı bir rekabet olacağı tahmin edilmiştir. Bu rekabet durumu ise özellikle Çin'in artan enerji talebine bağlanmıştır. ABD'nin özellikle enerji ithalatına bağımlı olması ve petrol fiyatlarındaki artış ABD'nin jeopolitiğini önemli ölçüde etkileyeceği düşünülmektedir. Bu durum ABD'nin kayaç gazı üretimi teknolojisini geliştirmesini sağlayan en önemli etken olarak ortaya çıkmıştır. 2015 yılında ABD toplam doğal gaz üretiminin yarısını kayaç gazından sağlamıştır (Nye, 2017).

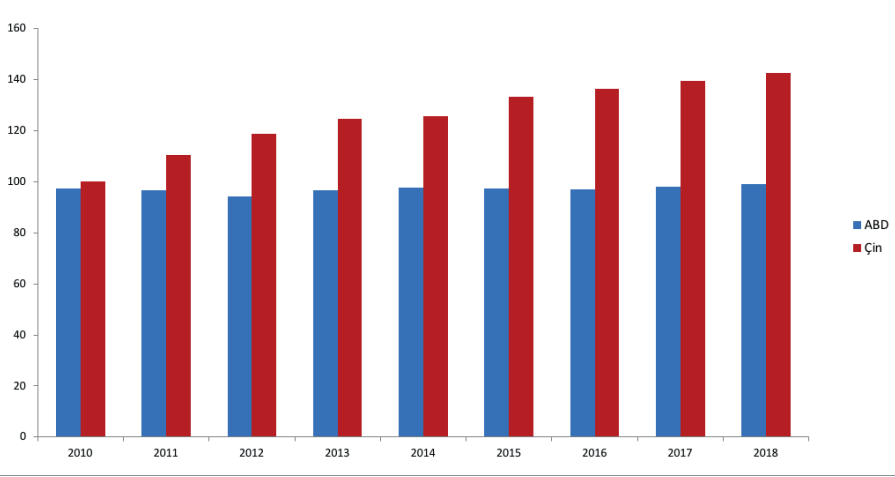
ABD'de kayaç gazı üretimi yapılmaya başlanması ise ülkenin uluslararası enerji politikasındaki rolünün enerji ithalatçısından belli bir ölçüde enerji ihracatçısına evrilmesine neden olmuştur. ABD Enerji Bakanlığı günümüzde ulaşılabılır 25 trilyon metreküp kayaç gazına sahip olduğu ve bu kayaç gazının diğer petrol ve doğal gaz ile birlikte ele alındığında 200 yıl boyunca ABD'ye yetebileceğini vurgulamıştır. Öte yandan kayaç gazı üretiminin ABD'nin dış politikasına da önemli ölçüde etkisi olacağı düşünülmektedir. Kayaç gazı üretiminin enerji konusunda ayrıca ülke içi politikanın şekillenmesinde de önemli bir etkisi vardır. ABD'nin iç politikasında özellikle ülkenin uluslararası politikadaki gücünün azaldığına dair önemli tartışmalar mevcuttur. Bunun en önemli nedenlerinden birisi de çalışma içerisinde belirtildiği gibi ABD'nin son yıllarda enerji ithalatına bağımlılığı olarak görülmektedir. Buna rağmen kayaç gazı üretimi ve bunun üzerine yatırımların artması bu tartışmaları hafifletici bir etkisi olmuştur (Nye, 2017).

Petrol ve doğal gaz devletlerarasındaki enerji jeopolitiği ve güvenliğini şekillendiren en önemli iki enerji kaynağı olmasına rağmen kayaç gazının çıkarılmaya ve kullanılmaya başlaması devletlerin enerji politikasının yeniden şekillenmesinde önemli bir oynamaktadır. Petrol ve doğal gaz şirketlerinin özellikle Kuzey Amerika'da son 10 yıllık süreçte kayaç gazı kaynaklarına ulaşması şirketlerin bu kaynağı kullanımını önemli ölçüde artmasına olanak sağlamıştır. Günümüzde bölgede ulaşılan kayaç gazı kaynaklarının ise tüm yüzyıl boyu tüketime yeteceği düşünülmektedir. Kayaç gazının coğrafi olarak dağılımının düzensiz olması ise birçok devletin bu kaynağı aramak için teknoloji geliştirmesine ve araştırmalar yapmasına neden olmaktadır (Marković, 2012, s.131).

Çin ve Asya bölgesindeki diğer ülkelerin önümüzdeki yıllarda petrol ve doğal gaza olan ihtiyacı önemli ölçüde artmaya devam ederken ABD geliştirdiği teknolojiyle ve sahip olduğu doğal kaynaklarla küresel anlamda enerji jeopolitiğini şekillendiren ülke olması beklenmektedir. ABD'nin özellikle kayaç gazı alanında geliştirdiği teknolojiyle birlikte bu üretim 2010 ve 2020 yılları arasında yaklaşık olarak 3 katına çıkmıştır. Öte yandan 10 sene içerisinde ABD'nin kayaç gazı üre-

timi toplam doğal gaz üretiminin yüzde 2’den yüzde 37’e çıkması planlanmaktadır. Bunun sonucu olarak ise ABD dünyanın en büyük doğal gaz üreticisi olarak Rusya’nın önüne geçmiştir (Kaplan, 2014).

Grafik 1. ABD ve Çin’in 2010-2018 yılları arası enerji tüketimi (quad Btu)

Kaynak: U.S. Energy Intelligence Administration (<https://www.eia.gov/outlooks/aeo/data/browser/#/?id=1-IEO2017&region=0-0&cases=Reference&start=2010&end=2050&f=A&linechart=Reference-d082317.3-1-IEO2017&ctype=linechart&sid=Reference-d082317.18-1-IEO2017~Reference-d082317.3-1-IEO2017&sourcekey=0>)

Sonuç

Bu çalışmada Çin’in uluslararası politikada artan askeri, ekonomik ve politik gücünü takiben enerji kaynaklarına olan bağımlılığının artması ve bunun sonucu olarak uluslararası enerji jeopolitiğindeki rolü ve enerji politikası incelenmiştir. Buna cevaben ise uluslararası sistemdeki süper güç olan ABD’nin Çin’in enerji jeopolitiğindeki artan etkisi sonucu nasıl bir enerji politikası takip ettiği ve ABD’nin ulusal ve çok uluslu enerji şirketlerinin yanı sıra son dönemlerde etkisi önemli derecede artan kayaç gazı üzerine geliştirdiği teknolojinin ülkenin enerji politikasında nasıl etkili olduğu vurgulanmıştır. Çin son dönemlerde hızla gelişmekte olan ekonomisi buna paralel olarak gelişen sanayi endüstrisi sonucu uluslararası politikadaki enerji kaynakları üzerindeki etkisini önemli derecede arttırmıştır. Çin’in bu girişimleri ise özellikle Orta Asya, Afrika ve Güney Çin Denizi üzerinde etkisini göstermektedir. Bu bölgeler dışında Çin ayrıca uluslararası sistemdeki en büyük enerji üreticilerinden birisi olan Rusya ile ilişkilerini güçlendirmiş ve Rusya ile enerji dahil bir çok alanda işbirliğini geliştirerek enerji politikasında büyük bir avantaj elde etmiştir.

Çin her ne kadar uluslararası enerji jeopolitiğindeki etkisi artmış olsa da ABD başta petrol ve doğal gaz olmak üzere dünya üzerindeki birçok enerji kaynağı üzerinde etkisini sürdürmektedir. ABD'nin bu üstünlüğünü sürdürmesinde ise özellikle Exxon Mobile, Chevron sahip olduğu ulusal ve çok uluslu enerji şirketlerinin yanı sıra Royal Dutch Shell gibi Anglo-Amerikan kökenli enerji şirketlerinin özellikle Ortadoğu, Afrika ve Orta Asya gibi önemli enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeler üzerinde faaliyetlerini baskın bir şekilde sürdürmesi ve ABD yönetimlerinin bu bölgeler üzerinde ülkelerin yönetimlerinin birçoğuyla yakın bir ilişki kurup bunlara askeri ve politik destek sağlaması ABD'yi bu bölgeler üzerinde avantajlı konuma getirmektedir. Çin'in bu bölgeler üzerindeki ülkelerin sahip olduğu enerji kaynaklarında etkin bir rolü olmaya başlasa da ABD bu bölgeler üzerinde uzun süredir baskın etkisini açıkça göstermektedir.

Kaynakça

- Beveridge, N. (2019). *China to dominate global energy demand*. [Blog Yazısı], 29.06.2019 tarihinde [www.petroleum-economist.com](https://www.petroleum-economist.com/articles/markets/outlook/2018/china-to-dominate-global-energy-demand). <https://www.petroleum-economist.com/articles/markets/outlook/2018/china-to-dominate-global-energy-demand> adresinden erişilmiştir.
- Casertano, S. (2013). *Studie bigs:Global energy politics and supply security*. Brandenburg: Branden Enstitüsü
- Cesnakas, G. (2010). Energy resources in foreign policy: A theoretical approach. *Baltic Journal of Law & Politics*, 3(1), 30-52.
- Crawley, M. (2002). *With Mideast uncertainty. US turns to Africa for oil*. The Christian Science Monitor.
- Gause, G. (2017). ISSF policy series: Trump administration and the Middle East. *H-Diplo*. Teksas: A&M Üniversitesi
- Güçüyener, A. (2017). *The clash of realism and liberalism: Understanding the nature of cooperation on energy security between Turkey-Azerbaijan and Georgia*. [Blog yazısı]. 17.03.2019 tarihinde <http://www.themarketforideas.com/the-clash-of-realism-and-liberalism-understanding-the-nature-of-cooperation-on-energy-security-between-turkey-azerbaijan-and-georgia-a181/> adresinden erişilmiştir.
- Kaplan, R. (Haziran 26, 2019, The New York Times). *This isn't about Iran. It's about China*. 29.06.2019 tarihinde <https://www.nytimes.com/2019/06/26/opinion/trump-iran-china.html> adresinden erişilmiştir.
- Kaplan, R. (Nisan 4, 2014). *The geopolitics of energy* [Blog yazısı]. 13.03.2019 tarihinde <https://www.forbes.com/sites/stratfor/2014/04/04/the-geopolitics-of-energy/#296f2b7b3b39> adresinden erişilmiştir.
- Klare, M. T. (2017). The changing geopolitics of oil and gas. In (T. C. Lehmann.ed.) *The geopolitics of global energy: The new cost of plenty*. London: Lynne Rienner Publisher.
- Kubicek, P. (2013). Energy politics and geopolitical competition in the caspian basin, *Journal Of Euroasian Studies*, 4(2), 171-180.
- Lazarou, S. (2017). Energy security considerations driven by geography and policy regulation for China: European best practice. *Journal of Energy and Environmental Research and Technology*, 1(1), 3-5.

- Lehmann, T. (2017). The US energy complex: The price of independence. In (T. Lehmann ed.), *The Geopolitics of Global Energy The New Cost of Plenty*,(s.105-131) London: Lynne Rienner Publishers, .
- Lei, W. (2012). The oil politics & geopolitical risks with China “going out” strategy toward the Greater Middle East. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)* ,6(3), 58-84.
- Marketos, T. (2008). *China’s energy geopolitics: The Shanghai Cooperation Organization and Central Asia*. New York: Routledge.
- Marković, S. ve Milosevic, Z. (2012). The changing Geopolitics of energy. *J. Geogr. Inst. Cvijic*, 62(1),125-134.
- McPherson, C. (2013). National oil companies: Ensuring Benefits and Avoiding Systemic Risks. (A. Goldthaus ed.), *The Handbook of Global Energy Policy* içinde (s.146-153), Oxford: Wiley-Blackwell,
- Nye, J. (Kasım 1, 2017). *Changing geopolitics of energy* [Blog yazısı]. 12.03.2019 tarihinde <https://www.project-syndicate.org/commentary/shale-energy-geopolitical-consequences-by-joseph-s--nye-2017-11?barrier=accesspaylog> adresinden erişilmiştir.
- Öğütçü, C. ve Öğütçü, M. (2017). *China’s expanding energy and geopolitical linkages with central Asia and Russia: Implications for businesses and Governments*. Rabat: OCP Policy Center.
- Özdamar, Ö. (2010). Energy, security and foreign policy. (R. A. Denmark ed.), *The International Studies Encyclopedia*, içinde (s.1415-1433). Oxford: Blackwell Publishing,
- Ploch, L. (2011). Africa command: U.S. strategic interests and role of the U.S. military in Africa. *Congressional Research Service*.
- Ratner, M. (2018). Gas exporting countries forum (GECF): Cartel lite?. *Congressional Research Service*. Washington.
- Umbach, F. (2019). China’s belt and road initiative and its energy-security dimension. *RSIS*. Singapore.
- IEA (Kasım 14, 2017). *World energy outlook:China*. 10.03.2019 tarihinde <https://www.iea.org/weo/china/> adresinden erişilmiştir.
- Zhao, S. (Nisan 13, 2011). *The geopolitics of China-African oil*. 23.03.2019 tarihinde <http://www.china-briefing.com/news/the-geopolitics-of-china-african-oil/> adresinden erişilmiştir.